

rəssamı Ədalət Həsən

YÜZ İLİN KİŞİSİ

“Yazı masası”nın növbəti qonağı yüz yaşlı şair, jurnalist, tərcüməçi Dünyamalı Kərəmdi... Adı Dünyamalı olsa da, dünya malında zərrə qədər də gözü yoxdu. Adamların öz nəfsinə güc gələ bilmədiyi dünyada, düz yüz ildir ki, gözütöx yaşayır. Yəqin, onun yaşamağı Tanrının da xoşuna gəlir. Tanrı öz dünyasını bəzəkdən salmaq istəmir. Məncə, qiyamət məhz dünya bəzək-düzəksiz, sözün əsl mənasında, insansız qalanda qopacaq. Həyat, yaşam şərtlərini-filanı boş verin, mənə insansız həyat olan başqa bir planet göstərin. İnsan-həyat olmayan planetlərdə yoxdur, demək əvəzinə, həyat-insan olmayan planetlərdə yoxdur, demək – daha doğru səslənməlidir.

...Yüz ildir, dünyadadır. Mən onun timsalında həyatımda ilk dəfə yüz yaşlı bir adam gördüm. Qəribədir, sanki bir şairlə deyil, tarixin bir əsri ilə həmsöhbət oluram. Elə bil, yüz illik tarixi kitabı vərəqləyirsən: bu, nəfəsi qaynar, əlləri soyuq müdirklə danışanda! Soyuq əllər demişkən, ilk

başda görüşəndə beynimdə belə bir fikir yarandı ki, söhbət əsnasında bu buz kimi soyuq əllərlə bağlı bir sual ünvanlayım ona. Amma ünvanlaya bilmədim. İş elə gətirdi ki, mən sualları verməyə başlamamış ard-arda bir neçə şeir deməyə başladı. Niyəsə mənə elə gəldi ki, şeir dedikcə onun soyuq əlləri isinməyə başlayır. Söhbətin şirin yerində, söz uzun ömürdən düşəndə – sağ əlini başıma çəkəndə bir daha əmin oldum buna. Və mən o həqiqətə inanıram ki, şair barmaqları da kökdən düşə bilər. Şairin barmaqları ya şeir yazanda, ya da şeir deyəndə köklənir, isinir.

...Dünyamalı Kərəm oğlu Əliyev 1920-ci ilin 28 aprelində, Borçalı mahalında, Bolnisi rayonunun Qoçulu kəndində dünyaya göz açıb. Tiflisdəki Pedaqoji Məktəbdə və Azərbaycan Dövlət Universitetinin Jurnalistika fakültəsində təhsil alıb. Uzun illər “Kommunist” və “Sovet Gürcüstanı” qəzetlərində məsul vəzifələrdə çalışıb. Gürcüstan hökuməti tərəfindən “Şöhrət” ordeni və Əməkdar jurnalist fəxri adları ilə təltif edilib. Azərbaycan

oxucusuna bir o qədər tanış olmasa da, Dünyamalı Kərəm Borçalıda – ümumilikdə Gürcüstanda yetərincə tanınan və sevilən şairdi. Doğulub böyüdüüyü doğma kəndində yaşayır. Şairin Bakıda – qızı Natəvan xanımın evində qonaq olduğunu öyrəndik. Bu yerdə “Mirvarid Dilbazi Məclisinin” sədri Güllü xanım Tomarlıya Dünyamalı Kərəmlə görüşün təşkilində göstərdiyi isti münasibətdən dolayı insani təşəkkürlərimi də bildirməyi özümə borc bilirəm. Məhz onun səyi nəticəsində həyatımda əlamətdar bir hadisə hesab etdiyim bu müsahibə baş tutdu.

Bilmirəm, təsadüfdən oldu, ya zərurətdən, müsahibəyə qədər və müsahibədən sonra, düz bir saat qırx dəqiqə – tam-tamına yüz(!) dəqiqə həmsöhbət oldum Dünyamalı babayla. Ona ilk başdan baba deyə müraciət etməyə başladım. Nə mən sual verməkdən yoruldum, nə də o suallarımı cavablandırmaqdan.

Ömür boyu müxtəlif məsul vəzifələrdə işləyib. Heç kimin haqqını yeməyib, mərd yaşayıb. Bəlkə, buna görədir ki, yaddaşı da namərdlik eləmir ona bu yaşında. Səksən-doxsan il öncə baş verən hadisələrə o qədər dəqiq və vicdanla danışır ki, adam hissə qapılıb səksən-doxsan il sonra nə baş verəcəyini də soruşmaq istəyir. Dünyamalı babanın ürəyi sözə köklənib, yüz ildi bu kökdən düşmür. Sözə Allahın özü qədər inanır. Sözdən yalan düzələ biləcəyinə, ümumiyyətlə, inanmır. İnanır ki, söz şeir ola bilir, arzu ola bilir, algış ola bilir, musiqi ola bilir, bir yalandan başqa... Yüz ildi sözə qoşulub yol

gedir. Yüz ildir söz qoşur, şeir yazır. Sözə oxşayır, söz kimi yaşamaqdadı. Mən yüz il yaşamağı qeyri-adi bir məqam kimi önə çəkəndə gülümsədi, yüz ili bir gün kimi yaşadığını dedi. Nə bilmək olar, bəlkə, əslində bir əsr elə bir gündü, həqiqətən. Bəlkə, bu məşum həqiqəti bir günün içində dərk eləmək üçün elə Dünyamalı baba kimi yüz il yaşamaq lazım gəlir? Nə bilmək olar? Bəlkə də...

– Müsahibələrinizin birində demisiniz ki, adınızı atanız qoyub. Bu adı qoyub ki, dünyamalı kimi dünyada qalasanız, uzun ömür yaşayasanız. Atanızın arzusu çin oldu. Şairin də dünyamalı sözdü, özündən sonra dünyada qalan sözü olur. Bu mənada Dünyamalı Kərəmin özündən sonra dünyada nəyi qalacaq?

– Babam Dünyamalı kişi Qazaxın Qıraç Kəsəmən kəndindən köçüb Borçalıya. Xalq şairi Hüseyn Arif ölümündən bir müddət öncə on gün Qoçuluda qonağım oldu. Söhbət əsnasında məlum oldu ki, analarımız eyni nəsiləndi. Və nəslimizin bir ucu gedib Qaçaq Kərəmə çıxır. Həmin Dünyamalı kişinin adı sonradan mənə qoyulub. İndi bu adı mənimlə bərabər nəvəm də daşıyır. Atamın adı Kərəm olub. Hansı ki, adı özümə ləqəb götürmüşəm. Beləliklə, məlum olur ki, biz, həqiqətən, Qaçaq Kərəmin nəslindənik.

Məndən sonra dünyada dəyərli çox şey qalacaq. Övladlarım, nəvə-nəticələrim, kitablarım, bir də elədiyim yaxşılıqlar...

– **Yüz il ömür yaşamısınız. Biz dünyada Tanrının məsləhət bildiyi qədər ömür yaşayırsınız. Tanrının məsləhətinə şükür ki, bu gün sizinlə – yüz yaşlı ixtiyar bir qocayla oturub söhbətləşmək imkanı əldə edə bilmişəm. Bilmək istərdim, yaşadığınız yüz ilin içində sizə ən doğma il hansı olub? Ümumiyyətlə, ömrün illərinin doğması, yadı olurmu?**

– Uşaqlığım çox çətin keçib. Gözümü açandan səsimizi alınmış görmüşük. Atam qolçomaq siyahısına düşüb, iki dəfə həbs edilib. Vərdövlətimiz əlimizdən alınıb. Anam məni min bir əziyyətlə böyüdü. Ömrümün ən gözəl illəri Tiflis Pedaqoji Məktəbində oxuduğum illərə təsadüf edib. 18-20 yaşlarımdan başlayaraq, yeddi illik məktəblərdə direktor kimi çalışmışam. Sovetlərdə doğulub yaşasam da, sovet ideologiyasına uyan adam olmamışam. Bəlkə, inanmayacaqsınız, amma mən nə Stalinə, nə də Leninə şeir yazmışam. Yaradıcılığa 14 yaşında başlamışam. İlk mətbu əsərim isə “Xaltura” şeiri olub. Bəzən deyirlər ki, ədəbiyyatın gücü, təsiri yoxdu. Halbuki bu şeirimə görə kəndimizin kolxoz sədrinə cinayət işi açıb həbs eləmişdilər. Ümumiyyətlə, kolxoz sədrlərini, ispal-komları, anbardarları satira atəşinə tutduğuma görə başım çox bəlalər çəkib. Hətta məni bir ara komsomol sıralarından xaric də etmişdilər. Sonradan yaxşı adamların köməkliyi ilə yenidən komsomol sıralarına bərpa elədilər məni. Rayonumuzda çıxan “Al bayraq” qəzetində muxbir kimi çalışanda da dinc dayanmadım, rüşvətxorları, xaltura eləyənləri tənqid atəşinə tutdum, satirik şeirlər yazmağa başladım. Ancaq həyat elə gətirdi ki, o zaman yazdığım satirik şeirləri sonradan yandırdım. Mətbuatda çap elətdirmədim. Düşündüm ki, o adamların övladları, nəvələri ata-babalarına görə xəcalət çəkə bilərlər.

– **İlk şeirinizi 1934-cü ildə yazmışınız. İlk kitabınız isə 1994-cü ildə nəşr edilib. Maraqlıdır, altmış il gecikmənin səbəbi nə olub?**

– Uzun məsələdi. Şota Rustavelinin 800 illiyində Mirzə İbrahimov bizim redaksiyaya gəlmişdi. Mirzə müəllim soruşdu ki, kitabın nəşr olunubmu? Kitabımın çap olunmadığını və buna görə də Yazıçılar İttifaqına üzv qəbul edilmədiyimi bildirdim. Mirzə müəllim məni Bakıya dəvət elədi. Söz verdi ki, üzvlük üçün mənə zəmanəti özü verəcək. Bir müddət sonra şeirlərimlə birlikdə gəldim Bakıya. Mirzə müəllim mənə zəmanət verdi,

Yazıçılar İtti Nəşriyyatın direktoru Qılman İlkinə zəng vurub kitabımın çap olunması üçün xüsusi tapşırıq verdi. Getdim nəşriyyata. Şeirlərimi rəy üçün Eyvaz Borçalıya verdilər. Eyvaz müəllim də şeirlərimlə tanış olub, kitabın çapını məqbul hesab elədi. Ərizə yazdım, kitabımın çapı qeydiyyatı götürüldü. Bir ildən sonra təkrar nəşriyyata qayıdanda şeirlərimin oğurlandığını bildirdilər. Adını çəkməyəcəm, amma sonralar itmiş şeirlərimin bir çox misraları başqa bir şairin şeirlərinin misralarında çıxdı qarşıma.

İkinci dəfə Zəlimxan Yaqubun vasitəsiylə cəhd eldim kitab çap etdirməyə. Mən Zəlimxanın atası və dayısı ilə texnikumda birgə oxumuşam. Zəlimxan mənə gah əmi deyirdi, gah da ustad. Zəlimxan orta məktəbdə oxuyanda şeirlərini mən çap eləyirdim “Sovet Gürcüstanı” qəzetində. Nə isə, Zəlimxan şeirlərimi “Gənclik” nəşriyyatına aparmağı tövsiyyə elədi. Qısa müddətdə şeirlərimi toplayıb ora təqdim elədim. Şeirlərimin müzakirəsi təşkil edildi. O dövrdə daha çox vətənpərvərlik şeirlərinə, xalqlar dostluğundan bəhs edən şeirlərə üstünlük verilirdi. Şeirlərimin müzakirəsini Fuad adlı bir adama tapşırıbmışdılar. Həmin şəxs şeirlərimi oxumadan – filan mövzuda şeir var, olar, filan şeir filan cürdü, olar... prinsipiylə seçib çapa uyğun olduğunu bildirdi. Özümə qarşı bu cür ögey, başdansovdu münasibətdən əsəbiləşdim. Sərt şəkildə adama etiraz elədim. Şeirlərimi də götürüb çıxmaq istəyirdim ki, Sabir Rüstəmxanlı içəri daxil oldu. O zaman Sabir Rüstəmxanlı orda redaktor idi. Çox təkid elədi ki, şeirlərimi aparmayım, razılaşmadım. Nəhayət, 1994-cü ildə Gəncədə rəhbər vəzifədə işləyən əmioğlumun maddi dəstəyi ilə “Borçalım mənim” adlı ilk kitabım çap olundu. İndi tam yeddi kitab müəllifiyəm: “Borçalım mənim”, “Nabdallıdan Milana qədər”, “Pyeslər”, “Qoçulu”, “Mən atamın oğluyam”, “Ömür yolları”, “Müsəmbərsiz dünyam”. Son kitabımı mərhum ömür-gün yoldaşım Müsəmbər xanıma həsr eləmişəm.

– **Söz rəhmətlik Müsəmbər xanımdan düşmüşkən, bildiyim qədəriylə, xanımınıza ölümündən sonra silsilə şeirlər həsr eləmişiniz. Böyük məhəbbətlə sevmisiniz ömür-gün yoldaşınızı. Fikrimcə, sevgi haqqında ən böyük həqiqəti elə siz deyə bilərsiniz.**

– İlk öncə deyim ki, Müsəmbər xanıma qədər iki qızı sevmişəm: birinin adı Kövsər olub, o birininki də Səltənət. Kövsəri sevdiyimi anama

deməyə utanmışam, izdivacımız baş tutmayıb. Həyatın qəribə işləri var, Səltənət də məktubunda mənə qardaş dediyinə görə vicdanım qəbul eləməyib onu sevməyə. Halbuki Səltənətə “Coşqun” təxəllüsüylə şeirlər yazırdım.

Müsəmbər xanımınla 25 yaşında nişanlanmışam. Onda kəndimizdəki yeddiillik məktəbdə direktor işləyirdim. Bir dəfə bir az keflənmişdim. Qəfil yeznəm bizə gəldi. Qayıtdı ki, sənə elçi gedirik. Bir anın içində anam hazırlıq gördü, qızıl, yaylıq, şirniyyat-filan... dayımla birlikdə elçi getdilər.

Səhər tezdən özümə gəldim. Öz - özümə sual verdim ki, görəsən, kimə elçi gediblər bunlar? Hazırlaşmışam getdim dərəcə. Müsəmbərgilə ilk dərəcə mənim dərəcə idi – ədəbiyyat dərəcəsi. Sinfə girib jurnal üzrə şagirdlərimi yoxlamağa başladım. Məlum oldu ki, Hüseynova Müsəmbər – mənim gələcək həyat yoldaşım dərəcə gəlməyib. Müsəmbərin niyə dərəcə gəlmədiyini soruşdum. Bir də baxdım ki, qızlar xıslın-xıslın gülür. Dalağım sancdı, ürəyimə damdı ki, axşam bizimkilər elə Müsəmbərə elçi gediblər. Onların evləri bizim evə yaxın idi, məktəbdən qayıdanda gördüm, arxadan su götürür. Məni görəndə tez qaçıb evə girdi. Bir daha əmin oldum ki, mənim nişanlım Müsəmbər olacaq. Ailə qurduq. Elə oldu ki, ard-arda dörd uşağımız tələf oldu: biri qız, üçü oğlan.

Bir axşam qardaşım bizə gəldi. Qayıtdı ki, Müsəmbərin uşağı qalmır, olan ölür. Anamı da razı salmışam, bunu boşa. Qəti etiraz elədim. Demə, Müsəmbər qardaşımınla danışdıqlarımı eşidibmiş. Həmin gün axşama kimi Müsəmbər evdə gözə dəymədi, həyəət-bacada gəzdi. Hamı gedəndən sonra həyəətə çıxdım. Gördüm, Müsəmbər tut ağacından özünü asmaq istəyir. Dünya başıma döndü. Kəndiri açdım. İnanırdım ki, nə olur-olsun, onu boşamaq kimi bir fikrim yoxdu. Ömrümüzün sonuna kimi, uşağımız olmasa belə, biz bir yerdə olmalıyıq.

Allahın işidi, bir il sonra, öz doğum günündə – 28 aprelə bir oğlum oldu, adını şairin şərəfinə Xaqani qoydum. Bir neçə il sonra ikinci oğlum da doğuldu. İkinci oğlumun adını hələ qoymamışdıq. Bir gün evdə qonaqlarımız vardı. Oğlum Xaqani gəlib dedi ki, burda mənim bir qaçaşım var, adı da Nizamidi. Beləcə, ikinci oğlumun da adı şair adı oldu. Düz 66 il, 7 ay, 7 gün Müsəmbərlə birgə yaşadım. Tanrı dörd balamızı əlimizdən almışdı, əvəzində, sonradan dörd övladımız oldu. Müsəmbər mənə və ailəmə o qədər etibarlı çıxdı ki, sonradan

hamının sevgisini, hörmətini qazandı. Ağır günlərimiz unuduldu, xoşbəxt ömür yaşadıq. Ömür boyu can deyib can eşitdik. O, dünyasını dəyişəndə bir müddət özümə gələ bilmədim. Bəlkə, inanmayacaqsınız, amma bir gündə ona altmışdan çox rübai yazdım, poema həsr elədim – “Müsəmbərsiz dünyam”.

...Bu yerdə Dünyamalı babanın gözləri dolur, səsi titrəyir... Söbəti başqa məcaraya yönləndirmək üçün mövzunu dəyişirəm:

– Dünyamalı baba, yüz yaşlı şairin yazı masasında indi hansı şeirlər yazılır?

– Bir neçə gün öncə Yazıçılar Birliyinin Nəvə klubunda mənim 100 illiyim qeyd olundu. Çox sağ olsunlar, tədbirin təşkilində əməyi keçən hər kəsə minnətdarlığımı bildirirəm. Orda son yazdığım şeirlərimdən birini dedim. Rəhmətlik Osman Sarıvəllinin “Hər kim yüz il yaşamasa, Günah onun özündədir” misralı şeirinə nəzirə də adlandırmaq olar o şeiri. Həmin şeirdə belə bir yer var:

Mən ki yüz il yaşamışam,
Günah mənim özümdədir...

Təzə yazdığım şeirləri nəvəm internetdə-nədi, bax orda tez-tez paylaşır. Nə bilim, az-çox yazıram. Mən yazıram nəvələrim gün üzünə çıxarır.

– Yüz il günahsız yaşamaq olmaz, yəqin. Varsa, ən böyük günahınız nə olub?

– Sovetlərdə doğulsam da, uşaq vaxtından dinə, Allaha bağlı adam olmuşam. “Sovet Gürcüstanı” qəzetində işləyəndə Mərkəzi Komitəyə çağırıldım. Təbliğət və təşviqat şöbəsi mənə kolxozlarda, idarələrdə din əleyhinə məruzə oxumağı tapşırırdı. Mövzu da belə olmalı idi: “İslam dini və onun mürtəcə cəhətləri”. Bir xeyli düşündüm. Bir neçə gün sonra təkrar Mərkəzi Komitəyə qayıtdım. İslam dini haqda yetərincə bilgiyə malik olmadığımı bəhanə gətirib, bu işdən boyun qaçırmaq istədim. Etiraz elədilər. Dedilər: “Sənin baş redaktorun bizə məlumat verib ki, sənin dini biliklərin mükəmməldir və bu işin öhdəsindən layiqincə gələ bilərsən”. Ələcsiz qalıb razılaşdım. Könülsüz bir məruzə hazırladım. Məruzəni bəyəndilər, məni din üzrə təbliğətçi kimi təsdiq etdilər. Birinci məruzəm Tiflisdəki 97 nömrəli məktəbdə oldu. Məruzə başladı. Dinləyicilər məktəbin müəllimləri və orta məktəbin yuxarı sinif şagirdləri idi. Təbii ki,

sovetlərdə ateizm hökm sürürdü və biz də buna uyğun olaraq, Marksizm və Leninizm ideyalarının dini ideyalardan daha mükəmməl olduğunu çatdırmalıydıq insanlara. Məruzə oxuya-oxuya gördüm, zaldakı qadınlardan biri qalxıb söz demək istəyir, amma yanındakılar qolundan tutub onu danışmağa qoymurlar. İclas boyu gözüm həmin qadında idi. Nə isə, iclas bitdi, məni Nəriman adlı bir dostumuzun evinə qonaq apardılar. Evə girəndə gördüm, həmin qadın eyvanda dayanıb. Məni görəndə qabağımı kəsdi. Soruşdu ki, ay Dünyamalı qardaş, sən o sözləri ürəkdənmi deyirdin? Dedim, bacım, vallah, hamısını məcbur olub deyirdim. Mənim Allahım da var, peyğəmbərim də. Hər günahdan söz düşəndə həmin qadın gəlir gözlərimin qabağına...

– Dünyamalı baba, artıq müsahibəmiz sona çatır. Bəzən müsahib gözlədiyi sualı eşitmək istəyir. Siz necə, hansı sualı eşitmək istərdiniz? Sizi narahat eləyən hansısa sual varmı?

-Həyatımın elə qaranlıq məqamları var ki, onları nə yazmışam, nə də bir yerdə danışmışam. Söhbət sualdan düşəndə yadıma atam düşür. Özümə görə incidilməyim bir yana, atama görə olmanın əzab-

larını çəkmişəm. Atam iki il qaçaqlıq eləyib. Mübarizənin mənasızlığını görəndə, bir kommunist tanışının vasitəsiylə təslim oldu. Silahını NKVD-yə təhvil verib, evə qayıtdı. O zaman məsəl var idi, “Sovet hökuməti dovşanı arabayla tutur”. Doğrudan da, eləydi. Səkkiz il atama dəymədilər. Buna baxmayaraq, atam iki dəfə həbs həyatı yaşadı. Birinci dəfə 1933-cü ildə həbs olunub Sibirə sürgün edildi. Üç ildən sonra geri qayıtdı. 1936-cı ilin dekabrında “göy şapkalılar” təkrar qapımızı döydülər. Girən kimi atamın qolunu qandallayıb, ayaqyalın, başıaçıq apardılar. Sonralar bu haqda “Təmizləmə əməliyyatı” pyesimdə və “Mən atamın oğluyam” adlı şeirlər kitabımda geniş söhbət açmışam. Nəyə gətirirəm, ilk dəfə atamı həbs eləməyə gələnlər əlimə çıraq verib məni qabağa salmışdılar ki, birdən atam həyət-bacada gizlənər, qəfil hökumət adamlarına atəş açar. Bir parça uşağı yaşına-başına uyğun olmayan suallara cavab verməyə məcbur edirdilər, atamın yerini soruşurdular. Bütün suallara “Bilmirəm” – deyər cavab verirdim. Həyatım boyu cavab verməli olduğum bütün suallar bir az da keçmiş-həmin günləri xatırladır mənə...

Söhbətləşdi:
Taleh MANSUR